

Lehelet az ablakon

Egyszer eljött a nap, amikor nagy hirtelen – legalábbis akkor így tűnt – szüleim intézkedtek sorsomról, és pontot tettek a nagyszülői felügyeletre és otthonukba költözhettem, amit addig főképp látogatóként ismertem. E fontos eseményt egyeztettek egy másik fordulóponttal, általános iskolai tanulmányaim kezdetével. Tehát, költöztem a hajdani Örömvölgy utcából a volt Kazár utca 12-be, amely régóta Székely Mihály nevét viseli. Szép lakás volt a Kazár utcai és előkelő is a szobakonyhás nagyszülőihez képest. Előszobájából jobbra nyílt a konyha, ebből szabták ki szobámat. Az előszobából lehetett belépni a fürdőszobába is, roppant méretű, talpas, öntöttvas káddal, falbabával. A két szobát szintén az előtérből lehetett megközelíteni. A jobb oldaliba, a fürdőt elhagyva könnyű tapétaajtó vezetett. Először kis hallba ért a belépő, ennek sarkában díszelgett a meseszép, sokfiókos, berakásos szekrény, amelyen nehéz, fekete, kagylóját villákon nyugtató telefon terpeszkedett. Ma is emlékszem számára: 226-529. A téglalap alakú szoba hatalmas utcai ablakban ért véget. Szemben egy pékműhely működött, fenn hirdette ezt egy hiányos, bordó üvegtábla, ekként: „ŐIPARI VÁLLALAT”. Ebből a helyiségből is be lehetett járni a bejárati ajtóval szemközti szobába. Egyikben Anyám, másikban Apám szokott hálni. Lebegett közöttük egy szárnyas ajtó, ami mellett egy öreg fekete cserépkályha pompázott. Sajnos, nem sokáig gyönyörködhettem a lobogó tűz meséiben, mert hozzánk is betört a progresszió, s a szép kályhát lebontatták, hogy helyébe egy csúnya se-barna kerüljön, amibe bevezették a gázt. Szegény istennőt, Hérát csúfolták meg azzal, hogy nevét adományozták ennek a fűtésnek.

Vesztett nehezemre esett megszokni a szép otthont, ahol számos könyvszekrény és dísz tárgy között zajlott szüleim kifinomultabb élete. Nagypáméknál a TV-állvány fiókjában elfért a ház összes könyve. Apámnak volt 2-3 ezer kötete, közöttük számos idegen nyelven, angolul, németül vagy olaszul. Itt minden pedáns volt és a rend fenntartása céljából bejárónő is látogatott minket. Erősen fújtaró, tagbaszakadt asszonyság volt Erzső néni, akinek csípős szagára jól emlékszem: igyekeztem a levegőt tőle kissé elfordulva venni. Amúgy kedveltem. Szerettem nézni, amint lapátnyi lúdtalpára felhúzta a fényesítő keféit, aztán ziháló testgyakorlatot járva a kerek piros dobozból – Flóra – bányászott kenőccsel bekent parkettát suvickolta. Neki is sütöttem rántottát, ha úrfi szeszélyem azt diktálta. Nyár elején mátrai nyaralóhelyünket szokta emlegetni, amit ő rendszeresen „tátrának” mondott.

A szegény szüleimnek, sok gondjuk került velem. Nem igazán feleltem meg igényesebb elvárásaiknak. Szókincsemmel és beszédmódommal egyaránt elégedetlenkedtek. Biztosan nem volt könnyű nekik. Anyámnak külön császársága volt a fürdőszoba ajtótól balra. Itt jókora falitükör előtt, polcon sorakoztak szépítő szerei, kölnivizei, púderes szelencéi, műszempillái, maskarái, ezer csillogó-villogó finomacél fehérszemély-szerszám, fésűk és kefék dicsvágyó serege. Reggelente itt szokott fizimiskája felett háromlábú székén trónolva ítélkezni, és számomra is feltűnő jártassággal szépítgetni arcát, haját. Iparkodását gyakran a WC-n ülve figyelhettem, mert egyelőre nem voltam szégyenlős. A kád a túloldalon terpeszkedett, s felette a gázbojler, aminek örökké kéken égett pilóta lángja.

A konyhakövet zöld linóleummal burkolták, s az ajtóval szemközti falnál volt az ágyam, ennek lábánál, a belső udvarra nyíló ablak előtt két lábán egyensúlyozott lehajtható fedelű varia íróasztalom. A kamrából kialakított főzőfülkébe szobámból nyílt bejárás. Ennivaló kis konyhácska volt, de más, mint tea és tojás nem készült benne.

A hosszúkás előszoba végében egy méretes varia szekrény ágaskodott, amire néha felmáztam, mivel onnan el lehetett érni a ritkán használt tárgyak tárhelyét, egy izmos fehérre mázolt polcot a mennyezet alatt. Itt

pihentek az utazásban megfáradt kofferek azaz „böröndök” ahogy apám szokta nevezni őket. Nagymama, aki szintén rendszeresen takarított a lakásban, egyszer felmászott a szekrény tetejére, ami engem arra készítetett, hogy elkövessem életem addigi legvakmerőbb csínyét: a létrát elhúztam a szekrény mellől, így Nagymama nem tudott lemászni Anyám hazatéréig. Lábát lógázza hol könyörgött, hol fenyegetőzött, de kérlelhetetlen voltam, csak vihogtam odalentől. Apám kezdett mind többet utazni és nem csak szocialista országokba, hanem egyre sűrűbben „nyugatra” is. Osztályvezető volt a külker vállalatnál, amely az ÁVH főhadiszállás Népköztársaság út 60. alatti épületét örökölte. A vállalati „bulikat” a pinceklubban tartották, ahol azelőtt emberek véresre verésében, megkínzásában sáfárkodtak a korábbi lakók. Mondta is Nagypapám, hangjában érezhető büszkeséggel, hogy a „gyerek apja, a Gyuri a *kürkerbe* dógozik”. Módfellett aggasztott, amikor Apám repült. Emlékszem, nagymamamtól tanult gyermek-imákba foglaltam, hogy biztonságban hazaérjen. És „írni” szoktam neki anyám leveleibe: számtalan hullámvonal sorával üzentem kereskedelmi utazó papámnak.

Hanem a legrosszabb olyankor volt, amikor Nagymama utazott. Azaz elindult haza a nyóckerbe – a volt Örömvölgy utcába – s otthagyt engem, becsukva önmagam pincéibe és ebbe az igényes, de idegen lakásba. Olyankor odaszaladtam az engedelmesen zárva tartott ablakhoz, orromat az üvegnek szorítottam és hagytam, hogy orcáimon folyjanak a könnyek, míg a hűs táblán virágba borult leheletem párája. Addig néztem Nagymama után, amíg alakja el nem veszett a Kazár-Népköztársaság úti sarkon. Ott, ahol már nem láthattam, balra kanyarodott a diplomatának nevezett közért mellet, hogy elsétálva a Bazilikáig, felüljön a 39-es buszra, ami épp az Örömvölgy 20. előtt tette le. Ám mindezt nem láthattam már.

Appendix a lehelethez

Kamaszkoromban a fenti történet ablakra vonatkozó részét elsírdogáltam versben is. Jártam akkoriban néhányszor Pilinszkynél, aki légvonalban 100 méterre lakott tőlünk. János kért, hogy tegezzem és kétszer közös előadóestet szerveztünk a József Attila Gimnázium pompás, barokk Dísztermében. Hárman adtuk elő költeményeinket, a harmadik az ifjan tengerbeveszett, ragyogóan tehetséges osztálytársam és barátom, Marx Tomi volt. Megmutattam Jánosnak az alanti verset, már nem emlékszem, mi volt a címe, de kétségtelen, hogy a lapot a kezében tartva erősen eltűnődött, ami abban is kitetszett, hogy féloldalt felfelé nézett, ajkait a mindenkorinál is keskenyebbre vonta, szűrőtlen Symphoniáját mellmagasságban kissé megemelte, majd lassan tagolta:

„Tudod, András, ennek a versnek azt a címet adnám, hogy” – itt elhallgatott egy pillanatra majd a „T” hangot erősebben megnyomva kimondta: „Tanoncévek”.

Tanoncévek

(Pilinszky Jánosnak, 1974)

kisfiú
töröld le
leheleled betűit
az ablakról

fény elé ne varrd bánatod

Karthauzi temető és Simone Weil

„RÓZSA ÜZENETE

a földön a testem él
az illatom az égen”

(1974)

A szobában, különösen két fényképre emlékszem: az egyik egy finom arcú fiatal nőt ábrázolt, a másikon számlálhatatlan sorban egyforma kereszték meredeztek. Úgy sarjadtak a sík anyaföldből, mint bizarr, virágtalan, levéltelen növények.

A mindig befüggönyözött ablaknál kerek vagy ovális asztal állott és egy szép biedermeier, bordó kárpitú fotel. Ebben szokott ülni kamaszkorom egyik ikonja: „Jancsi”. Előtte az asztalon többnyire félüvegnyi sör állt, kávé, és alkalmanként kis kupica konyak. Kezében az elmaradhatatlan szűrőtlen Symphonia parázslott. Tizenöt-tizenhat éves voltam és már három-négy éve írtam verseket. Volt Révai Józsefnek egy regénye Horatiusról: „A költő és a császár”. A szép ifjúsági regénynek része volt abban, hogy beleszerettem a római költőbe, és a líra mind közelebb ért hozzám. Egyszerre papírra kerültek a zsenigék. Nehéz visszaemlékezni, hogy miként esett vonzódásom fókuszába János költészete. A Nagyvárosi ikonokat kamaszkorom egyik mentora, Birtalan Feri adta kezembe. Emlékszem, hogy a kötet versei iránti rajongásom meghaladta Feri lelkesedését, aki – legalábbis akkoriban – a tisztelet mellett érezhetett némi fenntartást e „katolikus” és „intellektuel” költészettel szemben. Ha jól emlékszem, példaként mutatta arra, hogy miként kell a kifejezésnek „szikárnak” lennie.

Ifjú és zöldfülű voltam. János oly komolyan vett (valószínűleg mindenkit), hogy zavarom minduntalan tovább nőtt. Volt valami beszédmodorában, ami azt sejtette, hogy társához úgy viszonyul, mintha az mindent ismerne, amiről ő beszél. Akkoriban már lényegesen olvasottabb voltam, mint kor- és osztálytársaim zöme, túl Thomas Mannon, Hemingway-en és számos szerzőn, de még – egyebek között – Dosztojevszkij és Herman Hesse előtt. Őket P. J. határozott biztatására kezdtem olvasni. Az oroszok nem voltak gondok egyszerűen meg lehetett szerezni, ám Hesséhez csak évek múlva juthattam, akkor is angolul. Érdekes módon éppen az a regény került kezembe egy londoni antikváriumban, amiről János lelkes beszámolót tartott, mert éppen akkor olvasta és magával sodorta: a „Der Steppenwolf” volt. Ismételtette, nem érti, hogyan találhatta ki Hesse a történetet. Szokása volt ezt mondogatni, ha valami, amit nem ő talált ki, módfelett megtetszett neki. Dosztojevszkijtől a hátamon is futkározott a hideg. Rajongtam. „Szerelmese” lettem Miskin hercegnek, majd Aljosa Karamazovnak. Megbabonázott Iván zseniális intellektusa. Nasztaszja Filippovna lett a nőideálom, számtalanszor megkönnyeztem halálát, miközben mélyen vonzódtam gyilkosához, a sötét Rogozsinhoz is. Kevésbé hatott rám Rogya, a Romanovics Raszkolnyikov.

Alaposan vívódván kamaszkorom külső és belső harcaiban, gimnáziumot váltottam az első, majd a harmadik év után. Először egy kisstílű és gonosznak is csak félbesikerült harcias „marxista” o.f. miatt nem letem helyemet, innét a tópartiba iratkoztam, ahol újfent nő volt az o.f. Kivételesen eszes természetbúvár, ám kesernyésen gonosz és kiegyensúlyozatlan személyisége alkalmatlanná tették arra, hogy ifjak instruktora legyen. Engem kinézett magának, és két keserves év után jobbnak tűnt innen is kereket oldani. Ez azért fontos, mert ebben az időszakban álltam kapcsolatban Jánossal, ekkor szerveztünk két közös felolvasást a Díszteremben, Marx Tomival hármásban. Budapestről Nagykanizsára kerültem, egy akkor éppen 210 esztendő, ragyogó gimnáziumba, ahol először érezhettem meg, hogy milyen, amikor a nyíló ifjúság pedagógiai géniuszoktól kaphat napi útmutatást, erkölcsi támaszt. Viszont ezzel jó időre megszakadt szinte minden kapcsolatom budapesti életemmel, amiként Pilinszky Jánossal is.

A kanizsai Landler Gimnáziumban (ma Batthyány Lajos) jeles tanárain egyike a néhai Harkány László

volt. Átütő szellemiségű magyartanár és irodalmár, aki a szellem, a lelkesedés tüzeit és a kétely hűvösét szőtte óráiba, amelyek nem ismerték a tanterv korlátait. Egyebekben maga is szakfelügyelő volt. Egyik osztálykirándulásunk során Budapestre látogattunk, az Operettszínházba. Mondottam a Tanár Úrnak, hogy nincs innen öt percre sem P. J. lakóháza, és javasoltam, sétáljunk oda, megmutatom. Csengettünk, ám nem volt senki otthon. Legalább megmutathattam postaládáját a kapualjban, amelyre fehér festékekkel maga írta fel nevét, emlékezetes kézvonásával. Velünk tartott legkedvesebb osztálytársam és jó barátom, K. Márta is. Mit ad Isten, a Népköztársaság-Hajós sarkon kit pillantok meg, persze éppen Jánost! Glóriáját sem feledte otthon, haloványan fluoreszkált tündérszép koponyája körül, amint egy cigányasszonnyal folytatott elmélyült eszmecsere. Mi hárman pár méternyire megálltunk, és türelmesen várakoztunk sorunkra. János a kezében tartotta pénztárcáját, hogy apránként, különböző címletekben átnyújtsa teljes tartalmát a mind buzgóbban követelőző asszonyságnak. Amiként fogytak a bankók, úgy vált mind sugárzóbbá és átszellemültebbé János mosolygása. Amikor semmije nem maradt már, a virágruhás asszony tovább állt, s végre bemutatthattam tanáromat, barátomat. A színi előadásig maradt kis idő, így János elkísért minket a színházig, ahol a presszóban előadás előtt ittunk valamit, amire Harkány tanár úr hívott meg hármunkat.

Némaság

In memoriam Pilinszky János

susognak
susognak
susognak

hogy hallgassák
hogy hallgassák

a susogást
a susogást
a susogást